

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО КОМІСАРА

**В.М. АНТОШИН, здобувач,¹
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

У даній науковій статті розглядаються питання юридичної відповідальності військового комісара. До військового комісара можуть бути застосовані усі традиційні види юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність, військовий комісар, правопорушення, правопорядок, службове становище, механізми юридичної відповідальності.

Військовий комісар, як і всі громадяни та іноземці, особи без громадянства, що вчинили злочин, цивільне або адміністративне правопорушення, підлягають відповідним заходам покарання у загальноправовому порядку. Водночас можна виділити правопорушення, безпосередньо пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням обов'язків, які входять до його адміністративно-правового статусу.

Правопорушення державних службовців, відповідно і військових комісарів, характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки зачіпають безпосередньо інтереси держави, правопорядок, права та свободи громадян, а отже, мають супроводжуватися підвищеною юридичною відповідальністю.

Відповідальність, як влучно зазначають І.Л. Бачило та С.В. Катрич, необхідна завершальна ланка того регулятора відносин в управлінні, яким є право. Без цього елемента правовий регулятор практично не здатний здійснювати свої функції, зокрема таку важливу функцію, як організація [1, с. 75]. Відповідальність інтегрує всі інші елементи правового статусу і встановлює існування відхилень у процесі їх реалізації. На думку Ю.О. Тихомирова, відповідальність – обов'язковий елемент правового становища службовця, який реалізує повноваження та приймає рішення [2, с. 28].

В юридичній літературі службову деліктоздатність визначають як здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за порушення адміністративно-правових норм [3, с. 97]. Вперше це поняття вжив В.Г. Чмутов при характеристиці посадової особи як спеціального суб'єкта юридичної відповідальності [4, с. 64].

Службова деліктоздатність зумовлюється характером організаційно-службового становища військового комісара. Крім загальних ознак деліктоздатності, якими є вік особи та її здатність усвідомлювати

¹ Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.І. Курило

протиправний характер вчинюваних дій, у службовій деліктоздатності проявляється певний зв'язок між формально визначеною службовою поведінкою особи та протиправними наслідками її службової діяльності. Визначальною ознакою є те, що вона виникає лише у межах державно-службових відносин.

Службова відповідальність військових комісарів визначена у часі: виникає і припиняється одночасно з державно-службовими відносинами. Водночас її зміст залежить від виду службової діяльності чи характеру виконуваних службових доручень. Службова відповідальність є підставою для віднесення військового комісара до спеціального суб'єкта службової відповідальності. Встановлення підвищеного ступеня юридичної відповідальності зумовлено наявністю у військових комісарів юридично-владних повноважень зі здійснення функцій щодо примусового виконання рішень.

В юридичній літературі наголошується, що юридична відповідальність має сенс тільки тоді, коли вона «персоніфікована у конкретній формі» [5, с. 54]. Юридична відповідальність військових комісарів – це правова категорія, яка, з одного боку, є засобом впливу на їх неправомірну поведінку, а з другого виступає формою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у державі від неправомірних дій зазначеної категорії державних службовців. Юридична відповідальність військових комісарів є реакцією держави на скоєне ними протиправне діяння, що й визначає її публічно-правовий характер.

У механізмі юридичної відповідальності можна простежити два її аспекти: активний (перспективний) і пасивний (ретроспективний). Перший виник наприкінці 60-х років минулого століття і характеризується «дедалі більшим розширенням і проникненням елементів морального впливу у сферу юридичної відповідальності» [6, с. 521]. Її змістом є усвідомлювана і прийнятна особою соціальна необхідність ініціативного виконання покладеного на неї обов'язку [7, с. 14]. Військовий комісар виступає суб'єктом як позитивної, так і ретроспективної відповідальності.

У правовій сфері позитивна відповідальність пов'язана із правовою активністю особи у реалізації правових приписів. Для військових комісарів така «активність», як правило, є обов'язком. В іншому випадку її поведінку може бути визнано як протиправну бездіяльність. Саме через це іноді у науковій літературі використовується поняття «активна відповідальність» [5, с. 55].

При позитивній відповідальності, як зазначає О.І. Щербак, проходить «особистіша орієнтація поведінки, самопідпорядкування бажань, прагнень, діяльності посадової особи приписам, які адресовані їй правовими нормами» [8, с. 12]. При цьому особливо наголошується на інтелектуально-вольовому (психологічному) моменті [9, с. 54], який визначає ставлення військових комісарів до виконання службових завдань та функцій.

Позитивна відповідальність військового комісара виступає як моральний обов'язок посадової особи виконати службовий обов'язок. На цій проблемі акцентує свою увагу А.А. Горницький [10, с. 5–27; 11, с. 110–113].

Наступний вид – ретроспективна (негативна) відповідальність. Вона

є наслідком вчинення військовим комісаром протиправного діяння. На суб'єктів управління (насамперед на військових комісарів як на посадових осіб) покладено завдання забезпечувати службову дисципліну. Саме на цьому елементі науковці акцентують значну увагу, досліджуючи питання юридичної відповідальності посадових осіб. Так, професор П. Стайнов визначає її як сукупність вимог з виконання службовцями своїх обов'язків, метою яких є досягнення правомірної поведінки і ефективного здійснення завдань та функцій державної служби [12, с. 220].

Оцінюючи значення державної дисципліни, А.А. Горницький слушно наголосив, що вона встановлює певну координацію і субординацію у поведінці людей, зміцнює існуючі суспільні відносини і сприяє їх удосконаленню [11, с. 6]. Основне місце у забезпеченні державної дисципліни відводиться посадовим особам (військовим комісарам), позаяк вони володіють владними важелями впливу на інших суб'єктів управлінського процесу.

Військовий комісар несе юридичну відповідальність за дотримання законності і забезпечення дисципліни у процесі виконання службових повноважень. Ця відповідальність має дві сторони: по-перше, відповідальність військового комісара за правопорушення, вчинені ним особисто; по-друге, відповідальність за дії підлеглих службових осіб. Наявність владних повноважень та правомочність на вчинення організаційно-розпорядчих функцій зумовлюють специфіку юридичної відповідальності військових комісарів. Військовий комісар, як посадова особа, відіграє основну роль у створенні і забезпеченні механізму реалізації прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. З метою запобігання проявам зловживання наданою їй владою та їх усунення законодавцем були закріплені підвищені вимоги до службової поведінки державних службовців і встановлені підвищені санкції за правопорушення, які пов'язані з виконанням службових завдань.

Характеризуючи особливості юридичної відповідальності посадових осіб, Б.М. Лазарєв зауважував, що вони несуть відповідальність за неналежне виконання свого обов'язку у всіх його аспектах: за повну і ефективну реалізацію наданих повноважень; за загальний стан на відповідній ділянці; за результати роботи; досягнення встановленої мети і використання для цього найбільш раціональних шляхів; за організацію і налагодження роботи підлеглих осіб [13, с. 33]. При цьому доцільно додати, що поза службовою діяльністю державні службовці несуть юридичну відповідальність на загальних підставах з іншими громадянами.

Таким чином, особливість адміністративно-правового статусу військового комісара одночасно визначає і особливість відповідальності у сфері державно-службових відносин. Юридична відповідальність військових комісарів є наслідком неналежного виконання чи невиконання ними службових обов'язків. Як зазначається в юридичній літературі, вона відображає фактичне співвідношення між обов'язками і правами, які надані військовому комісару у зв'язку з його службовою діяльністю [14, с. 152]. Юридична відповідальність дає змогу виявити стан виконання службових повноважень і встановити відповідність особи займаній посаді.

Військовий комісар як спеціальний суб'єкт (посадова особа) юридичної відповідальності наділений такими ознаками:

– правові норми про відповідальність військових комісарів як посадових осіб за порушення по службі враховують особливості служби як виду трудової діяльності;

– для них встановлюється підвищена відповідальність, оскільки наслідки правопорушень, пов'язаних з невиконанням службових обов'язків, негативно проявляються за межами посади;

– існують спеціальні заходи відповідальності за службові правопорушення (пониження в посаді, пониження в військовому званні, попередження про неповну службову відповідальність, сувора догана, догана);

– притягнення військового комісара до відповідальності за правопорушення не виключає того, що ці ж його дії можуть бути кваліфіковані і як інший вид правопорушення (наприклад, адміністративна відповідальність військових комісарів за корупційні дії може наступати після застосування заходів дисциплінарної відповідальності за це правопорушення).

До військового комісара можуть бути застосовані всі традиційні види юридичної відповідальності: дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна.

Список літератури:

1. Ответственность в управлении [И.Л. Бачило, П.Г. Щекочихин, С.В. Катрич и др.] ; отв. ред. : А.Е. Лунев, Б.М. Лазарев. – М. : Наука, 1985. – 304 с.

2. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе / Ю.А. Тихомиров. – М. : Мысль, 1984. – 223 с.

3. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підруч. / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

4. Чмутов В.Г. Административная ответственность служащих / В.Г. Чмутов // Межвуз. сб. научн. труд. «Служба в государственных и общественных организациях». – Свердловск, 1988. – С. 62–65.

5. Кисіль Л.Є. «Під'юрисдикційні» обов'язки в правовому статусі посадових осіб / Л.Є. Кисіль // Зб. наук, допов. «Відповідальність у державному управлінні та адміністративне право» ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова). – К., 2001. – С. 54–56.

6. Королев А.И. Теория государства и права : учебник / А.И. Королев, А.С. Явич. – 2-е изд., перераб. и доп. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 551 с.

7. Агеева А.Е. Юридическая ответственность в государственном управлении (социально-правовой аспект) / А.Е. Агеева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 144 с.

8. Щербак А.И. Механизм юридической ответственности должностных лиц / А.И. Щербак. – К. : Наукова думка, 1986. – 64 с.

9. Вендров Е.Е. Психологические проблемы управления / Е.Е. Вендров. – М. : Экономика, 1969. – 160 с.

10. Горницкий А.А. Проблемы юридической ответственности должностных лиц в государственном управлении : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.02 / А.А. Горницкий. – К., 1992. – 33 с.

11. Горницкий А.А. Государственная дисциплина / А.А. Горницкий. – К. : Изд-во полит, лит. Украины, 1989. – 191 с.

12. Стайнов П. Дисциплина и ответственность служащих аппарата государственного управления. Этика государственной службы / П. Стайнов, К. Назаров // Сб. «Аппарат социалистического управления»). – М. : Юрид. лит., 1977. – С. 217–238.

13. Лазарев Б.М. Специфика ответственности должностных лиц / Б.М. Лазарев // Сб. научн. труд. «СССР–ГДР: Государственная служба». – М., 1986. – С. 32–38.

14. Ответственность в управлении / отв. ред. А.Е. Лунев, Б.М. Лазарев. – М. : Наука, 1985. –304 с.

В данной научной статье рассматриваются вопросы юридической ответственности военного комиссара. К военному комиссару могут быть применены все традиционные виды юридической ответственности.

Юридическая ответственность, военный комиссар, правонарушения, правопорядок, служебное положение, механизм юридической ответственности.

In this research article discusses the legal responsibility of the military commissar. By the military commissar can be used all the traditional kinds of legal liability.

Legal responsibility, the military commissar offense, law enforcement, employment status, mechanism of legal liability.